TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Lia Aigro

KOHALIKE OMAVALITSUSTE KOOSTÖÖ VABATAHTLIKE SELTSILISTEGA JÄRVA-, RAPLA- JA VILJANDIMAA NÄITEL

Lõputöö

Juhendaja: Liina Käär, MA

Pärnu 2024

Soovitan suunata kaitsmisele (allkirjastatud digitaalselt)

Liina Käär

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht (allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Lia Aigro

SISUKORD

Sissejuhatus 4
1. Vabatahtlik tegevus sotsiaalvaldkonnas eakatega 6
1.1. Eakate toimetuleku peamised probleemid 6
1.2. Vabatahtlik tegevus sotsiaalvaldkonnas ja eakatega seotud ennetustegevused 8
1.3. Vabatahtlike seltsiliste kaasamine kohalikes omavalitsustes eakatega seotud tegevustesse 10
2. Empiirilise uuringu tulemused ja analüüs 13
2.1. Ülevaade vabatahtlikust tegevusest ja vabatahtlike kaasamisest sotsiaalvaldkonda uuritavates omavalitsustes 13
2.2. Uuringu metoodika, valimi kirjeldus 15
2.3. Uuringu tulemused ja analüüs 17
2.3.1. Eakatele suunatud ennetustegevus Järva-, Rapla-, ja Viljandimaa kohalikes omavalitsustes 17
2.3.2. Vabatahtlike kaasamine uuritavate kohalike omavalitsuste tegevustesse 19
2.3.3. Vabatahtlikud seltsilised kohalikes omavalitsustes 21
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud 25
Kokkuvõte 29
Viidatud allikad 31
Lisad 38
Lisa 1. Uurimisinstrument 38
Summary 40

SISSEJUHATUS

Eestis on sarnaselt muu Euroopaga suureks sotsiaalseks riskiks ühiskonna vananemine, ning eelkõige üksi elavate eakate toimetuleku tagamine on väljakutse, millega lähiaastatel tegeleda tuleks. Riiklik hoolekanne vajab olemasolevate teenuste kõrvale uusi lahendusi, mida saavad pakkuda vabaühendused ja hooliva kogukonna liikmed (Tulva, 2015, lk 3).

Balti uuringute instituudi poolt 2018. aastal läbi viidud vabatahtlikus tegevuses osalemise uuringus selgus, et enim panustati vabatahtlikus tegevuses hariduse ja teaduse, kohaliku elu edendamise, keskkonnakaitse, noorsootöö ja korrakaitse valdkonda. Samuti ilmnes, et suhtumine vabatahtlikku tegevusse ühiskonnas on paranenud, kuid endiselt on kohalike omavalitsuste esindajate seas inimesi, kes ei mõista vabatahtliku tegevuse olemust ja kasu. (Käger *et al.,* 2019, lk 30, 83) Samas on näiteks vabatahtlik tegevus eakatega lihtne viis hoida inimesi tegusatena ja ennetada eakate sattumist abivajajate hulka (Viltrop *et al.,* 2020, lk 7). Kohaliku omavalitsuse korraldatav abi ei pruugi katta abivajaja sotsiaalseid vajadusi ning siinkohal on oluline roll kogukonnal ja vabatahtlikel seltsilistel, kes saavad leevendada suhtlemisvajadust, õues jalutada, linnas ja üritustel saatjaks olla jne. (Valberg, 2022, lk 27) Vabatahtlike seltsiliste tegevus pakub ametlikele sotsiaalteenustele lisatuge, kuid üheks suuremaks väljakutseks on tegevusmudeli väljatöötamine, mis vajadusel lihtsustaks kogukondadel vabatahtlike seltsiliste rakendamist (Pegolainen-Saar, 2022, lk 25).

Käesoleva töö uurimisprobleemiks on ebaselge arusaam missugused on kohalike omavalitsuste võimalused vabatahtlike seltsiliste kaasamiseks omavalitsuste sotsiaalvaldkonnas.

Töö eesmärk on selgitada välja vabatahtlike seltsiliste kaasamise võimalused Järva-, Rapla-, ja Viljandimaa kohalike omavalitsuste sotsiaalvaldkonna ennetustegevustesse ning teha neile ettepanekuid vabatahtlike edukaks kaasamiseks.

Uurimisküsimusteks on:

1. Milline on Järva-, Rapla-, ja Viljandimaa kohalike omavalitsuste eakatele suunatud ennetustegevus sotsiaalvaldkonnas?
2. Kuidas kaasatakse vabatahtlikke uuringus osalenud kohalike omavalitsuste tegevustesse?
3. Milline on kolme maakonna kohaliku omavalitsuse vajadus vabatahtlike seltsiliste kaasamise järele?

Töö koosneb kahest peatükist, millest esimeses antakse teoreetiline ülevaade eakate toimetulekust ja peamistest probleemidest toimetulekul, vabatahtlike tegevusest sotsiaalvaldkonnas ja sellega seotud ennetustegevustest ning vabatahtlike kaasamisest kohalikes omavalitsustes eakatega seotud tegevustesse. Teoreetilise osa kirjutamiseks on kasutatud erinevaid teadusartikleid ja uuringuid, mille otsimiseks kasutati Google Scholarit, ministeeriumite arengukavasid ja sotsiaaltöötajate erialaajakirja Sotsiaaltöö. Teises peatükis kirjeldatakse läbiviidud uuringu metoodikat, saadud tulemusi kohalike omavalitsuste koostööst vabatahtlike seltsilistega uuritavates maakondades ning uuringu kokkuvõte ja ettepanekud uuringus osalenud kohalikele omavalitsustele vabatahtlike seltsiliste paremaks kaasamiseks.

1. VABATAHTLIK TEGEVUS SOTSIAALVALDKONNAS EAKATEGA

1.1. Eakate toimetuleku peamised probleemid

Eakate toimetulekut mõjutavad mitmed tegurid, sealhulgas majanduslik stabiilsus, sotsiaalne tugi, füüsiline ja vaimne tervis ning juurdepääs tervishoiuteenustele.

Eesti rahvastik on vananev ja vähenev, kuid inimeste keskmine oodatav eluiga pikeneb ja kõrvalabi vajavate inimeste hulk kasvab. Arvestades eakate ja puudega inimeste suhteliselt madalaid sissetulekuid on ka teenusekasutajate võimalused teenuste eest ise tasuda suhteliselt piiratud. (Sotsiaalministeerium, 2024, lk 4, 5) Kuna riigi pakutud pension ja sotsiaalteenused eakatele ei ole piisavad, siis kehvades majanduslikes oludes on peredel üksi raske koormat kanda ning vanainimeste eest hoolitsemine on kõigi – nii riigi, pere kui ka kohalike kogukondade kohustus (Arenguseire Keskus, 2019, lk 33). Elanikkonna vananemine ja tööealise elanikkonna vähenemine muudab teenuste pakkumise ja rahastamise ning teenuse kvaliteedi tagamise järjest keerulisemaks. Eriti oluline on avalike teenuste arendamine riikides, kus eakate hoolekanne on vähearenenud. (Abramowska-Kmon, 2019, lk 55) Riigi tasandil otsitakse võimalusi, kuidas vähendada koormust sotsiaalkaitsesüsteemile ning üheks meetmeks on vanemaealiste suurem kaasamine tööturule, mis leevendaks üha suurenevat tööjõupuudust. Kuid 2019. aastal läbiviidud Euroopa töötingimuste uuringust järeldasid uuringu autorid, et tööea pikenemine võib mõjuda negatiivselt töötajate tervisele, kuna vanemaealised on olenevalt töö iseloomust töötingimuste suhtes tundlikumad. (Parts, 2019, lk 17,18) Toimetulekule mõjub pärssivalt ka mõne lähedase eest hoolitsemine (AS Emor & Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2015, lk 105), mille tulemusel otsustatakse seadusega ettenähtust varasemalt pensionile jääda (Parts, 2019, lk 20). Pensionile jäämine tähendab eakatele rahalise võimekuse vähenemist ja osadele lausa vaesumist (Euroopa Komisjon, 2021, lk 13), mis näitab, et vanus võib mängida inimeste võimaluste piiramisel olulist rolli. Kõige

sagedamini peetakse vanaduse kronoloogiliseks eaks 65. eluaastat. Vananemise tähendused on peamiselt negatiivsed, kuigi vananemise välised tunnused ei peegelda kellegi tegelikku pädevust või isiksust. Samuti ei näita see ka inimese füüsilist funktsioneerimist ega kognitiivseid võimeid. (Kunkel & Settersten Jr., 2022, lk 25) Ka ÜRO eriorganisatsiooni UNESCO defineerib eakaks 65-aastast või vanemat inimest (AS Emor & Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2015, lk 14). Olles vanemas eas aktiivsed, võivad ka mõned 70 aastased olla sama terved ja välja näha kui 40-aastased (Kunkel & Settersten Jr., 2022, lk 21, 240). Aktiivsena vananemise all mõistame inimese püüdlust tervena elada ja osaleda kogukonnas meelepärastes tegevustes, mis ühtivad tema eesmärkide, võimete ja võimalustega (Lak *et al*., 2020, lk 12).

Maapiirkondades või äärealadel elavatel eakatel on elukohast tingitult probleemiks vahemaad ja raske ligipääsetavus vajalike teenusteni ja kogukondlikule elule (United Nations, 2017, lk 3). Lisaks on raskendatud põlvkondade vaheline suhtlus. Kui noorem põlvkond elab digimaailmas, siis vanema generatsiooni seas valitseb pigem digitaalne kirjaoskamatus. (Huang & Li, 2019, lk 13) Suure tõenäosusega jäävad inimesed vanemas eas üksi. Kuigi ühiskondlikus elus osalemine on ka siis võimalik, on suurenenud haigestumusrisk ja terviseprobleemid võimalikuks takistuseks, millest tuleneb oht jääda sotsiaalselt isoleerituks ja üksildaseks. (Soosalu, 2020, lk 36) Täiendavalt on eakate kuulmisvõime ja nägemise langus üheks kogukonnast eraldumise võimalikuks põhjuseks (Morgan *et al*., 2021, lk 112). Lisaks sellele võivad kuhjuda igapäevased mured, mis soodustavad stressi ning vaimse- ja füüsilise tervise halvenemist (Soosalu, 2020, lk 32). Heaolutunnet tekitavate suhete puudumine võib viia meeleolulanguse ja depressioonini ning inimene ei tunne end enam väärtuslikuna (Mölder, 2021, lk 92). Vanusega kaasnevat füüsilist võimekust ja elukvaliteeti mõjutavad täiendavalt kroonilised haigused, mis võivad viia funktsionaalse võimetuseni, mis omakorda teeb keeruliseks juurdepääsu tervishoiuteenustele, eriti kui transpordivõimalused on piiratud (Rudnicka *et al*., 2020, lk 9).

Eakate elukvaliteedi parandamine ja toimetulekuprobleemid nõuavad poliitilist sekkumist ja tõhusaid lahendusi.

1.2. Vabatahtlik tegevus sotsiaalvaldkonnas ja eakatega seotud ennetustegevused

Vabatahtlik tegevus sotsiaalvaldkonnas hõlmab erinevaid tegevusi, mille eesmärk on aidata ja toetada haavatavaid ja abi vajavaid inimesi, et parandada nende elukvaliteeti ja heaolu. Vabatahtlikud võivad tuua sotsiaaltöösse uusi ideid, innovaatilisi lähenemisviise ja loovaid lahendusi, mis aitavad paremini lahendada eakate ja teiste abivajajate probleeme ning parandada teenuste kvaliteeti.

Vabatahtlik töö sai alguse 20. sajandi alguses Ameerika Ühendriikides, Suurbritannias ja Saksamaal ning arenes kodaniku- ja kiriklike organisatsioonide kaudu, kus vaestele ja sotsiaalselt kehvemas olukorras olevatele inimestele osutasid abi peamiselt vabatahtlikud töötajad (Brozmanová Gregorová & Stachoň, 2014, lk 100, 106). Vabatahtlikku tegevust peetakse üldiselt altruistlikuks tegevuseks (Niebuur *et al*., 2022, lk 1238), sest see on tasustamata töö, mida tehakse parema kogukonna nimel (Nam & Steinhoff, 2019, lk 25). Vaeses ühiskonnas kokku hoidmine soodustab traditsiooniliste väärtuste esilekerkimist, tähtsustub kogukonna roll ning soov ja oskus hoolitseda teiste eest. Lisaks on kogukondlikul tegevusel riigi poolt toetus ja soosing, sest see vähendab riigi vastutust. (Arenguseire Keskus, 2019, lk 33) Kogukonnategevuseks loetakse selle liikmete initsiatiivil vabatahtlikku tegevust. Sellise tegevusega saab nii eakate kui teiste sihtrühmade heaolu ja toimetulekut toetada ja parandada (Tulva & Tabur, 2015b, lk 36) aidates kaasa sotsiaalsete probleemide lahendamisele (Brozmanová Gregorová & Stachoň, 2014, lk 108).

Lisaks kogukonnas tegutsemisele on vabatahtlikud aktiivsed ka riigi ülesannete täitmisel, olles vabatahtliku merepääste, abipolitseinike, vabatahtlike päästjate ja kaitseliidu liikmed. Veel on vabatahtlikud kaasa löömas keskkonnakaitses, hariduse ja teaduse valdkonnas ning spordiüritustel, kuid vähem sotsiaalvaldkonnas. (Keskkonnaministeerium, 2020, lk 5–7)

Ollakse arvamusel, et sotsiaaltöö ei ole teadusharuna, tegevussfäärina või uurimisobjektina selgelt arusaadav ning selle väärtuse võib isegi kahtluse alla seada. Lisaks tuleb selgeks teha, mis teeb professionaalsete sotsiaaltöötajate töö väärtuslikuks ja asendamatuks. (Wilken, 2016, lk 17) Hollandis läbiviidud uuringus toodi välja, et

pikaajalise hoolduse spetsialistid eristavad spetsialistide ja vabatahtlike tööd, sest spetsialist on saanud vastava hariduse. Vabatahtlikud saavad pakkuda hooldatavatele tähelepanu ja tegeleda täiendavate heaoluga seotud ülesannetega. (van Bochove *et al*., 2018, lk 399) Nii püüab Eestis näiteks eakate üksildusega võidelda MTÜ Jututaja, kelle noored jututajad käivad kodudes ja hooldekodudes elavate eakatega vestlemas, lugemas ja palju muudki tegemas, mis hoiab eakad eemal muremõtteist ja nad saavad tunda end ühiskonna osana (Mölder, 2021, lk 95–96). Nii omastehooldus kui ka kogukonnahooldus, on oluline alternatiiv formaalsele hooldusele ning kogukonnapoolne ja kaugemate sugulaste abiandmine on abisaaja elukvaliteedile positiivse mõjuga. (Kriisk, 2015, lk 8) Ka erinevad kogukonnad, mitmesugused klubid, rühmad ja võrgustikud, koondavad inimesi, et koos teha seda, mida nad üksi ei saa teha (Russell, 2022, lk 7). Sama naabruskonna grupp inimesi või mõne organisatsiooni all tegutsev seltskond võivad moodustada kogukonna, mille kõik liikmed saaksid rohkemal või vähemal määral oma oskusi ja andeid rakendada. (Kesküla & Kass, 2023, lk 36) Kaldmäe (2015, lk 52–53) uuringust selgus, et heategevusorganisatsioonid näevad oma tegevuse mõju abisaajatele pigem tulekahjude kustutamisena kui ennetusena, kus üksikisikute elukvaliteeti aidatakse mõningal määral tõsta. Samas leiti ka, et vabatahtlikud kodanikealgatused omavad ühiskonnas suuremat mõju, kuna neisse on kaasatud rohkem tavakodanikke. Lisaks soovitakse rohkem ennetustegevusele keskenduda.

Vanemaealistele suunatud ennetava sotsiaaltöö edendamine on ka Sotsiaalministeeriumi Heaolu arengukava 2023–2030 üks eesmärkidest. Plaan on edendada vabatahtlikku tegevust kohalikul tasandil, toetada piirkondlikke algatusi ja panustada vanemealistele suunatud ennetavasse sotsiaaltöösse. Seejuures tuleb leppida kokku kohalike omavalitsuste osa selles, et oleks selge, mis on nende roll ja vastutus. (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 18, 19) Eakatele on appi tulnud ka vabatahtlikud seltsilised, kes ei ole sotsiaaltöötajad, kuid abivajajatele tuge pakkudes täiendavad nad kohalike omavalitsuste korraldatavaid sotsiaalteenuseid (Pegolainen-Saar, 2022, lk 23–24). Taanis läbiviidud uuringust selgus, et eakad, kes enam ei tööta osalevad ka ise vabatahtlikus tegevuses, millest on kasu nii neile endile kui ka eakatele, keda abistatakse. Tõendid kinnitavad vabatahtliku tegevuse positiivset mõju nii füüsilisele kui vaimsele tervisele ning enim kinnitust sai suremuse vähenemine. (Filges *et al.,* 2020, lk 4) Ka Itaalias läbiviidud pilootuuring, kuhu kaasati eakaid vabatahtliku töö raames linna parke

taastama ja sotsiaalsetes tegevustes osalema, kinnitas, et peale aastat pilootprojektis osalemist paranes osalejate kehaline aktiivsus, paranes meeleolu ja rahulolu eluga (Gagliardi *et al.,* 2020, lk 1)

Vabatahtlike kaasamine sotsiaaltöös eakatega on oluline mitte ainult eakate endi heaolu ja toetamise seisukohast, vaid ka kogukonna terviklikkuse ja solidaarsuse edendamiseks. Vabatahtlike kaasamine aitab laiendada eakate sotsiaalset võrgustikku, pakkudes neile rohkem võimalusi suhelda ja osaleda erinevates tegevustes, mis omakorda parandab nende vaimset ja emotsionaalset heaolu.

1.3. Vabatahtlike seltsiliste kaasamine kohalikes omavalitsustes eakatega seotud tegevustesse

Vabatahtlike kaasamine on oluline ja kasulik kogu ühiskonnale. Vabatahtlike kaasamine sotsiaalvaldkonnas mitmekesistab teenuste pakkumist, võimaldades rohkem isikupärastatud ja kogukonnapõhist lähenemist eakate hooldusele. Kohalike omavalitsuste hallatavate sotsiaalteenuste kättesaadavus sõltub omavalitsuste võimekusest teenuste pakkumist korraldada ja rahastada. Samas on inimestel ootused saada riigipoolset tuge ja toetavaid sotsiaalteenuseid (Sotsiaalministeerium, 2024, lk. 5). Inglismaal, kus täiskasvanute sotsiaalhoolekanne moodustab suure osa kohalike omavalitsuste kulutustest, ollakse sunnitud kokkuhoiukohana leidma uusi viise, kuidas pakkuda eakatele teenuseid, mis oleksid soodsamad, kuid vastaksid vajadustele (Humphries *et al*., 2016, lk 17). Lisaks pööravad sealsed kohalikud omavalitsused üha rohkem tähelepanu valdkondadele, mis aitavad parandada kodus elavate eakate elukvaliteeti. Näiteks arvestatakse eakate vajadustega elamute rajamisel, ühistranspordi- ja linnaplaneerimisel (van Leeuwen, *et al*., 2014, lk 108).

Tänapäeval tegutsevad sotsiaaltöö organisatsioonid juhindudes seadustest ning nende tegevuse üle teostatakse kontrolli vastava ala ametnike poolt ning seejuures on vaidlusküsimuseks, mil määral ja kui suures ulatuses võib sotsiaaltöötaja tegutseda oma äranägemise järgi. (Wilken, 2015, lk 74) Kui Lääne ühiskonnas on varasemalt olnud tavaks eakad ühiskonnast isoleerida kohe kui nad muutuvad teistest sõltuvateks ja neist pole enam kasu, siis täna mõeldakse võimalustele, kuidas eakaid ühiskonda taasintegreerida (Poulain & Herm, 2022, lk 14). Ameerika Ühendriikides on eakate

hooldamiseks loodud riiklik põlvkondadevaheline Eakate kaaslaste programm, mis on mõeldud ainult eakatele ning mille eesmärk on läbi vabatahtlike töö parandada eakate elukvaliteeti, tugevdada kogukondi ja edendada kodanikuaktiivsust aidates eakatel säilitada toimetulekut ja leevendada üksinduse ja sotsiaalse isolatsiooni tunnet. Uuringud on näidanud, et selline programm on positiivse mõjuga nii eakatele kui nende lähedastele. (Hood *et al.,* 2018, lk 2)

Itaalias on kodanikuühendused kohalike omavalitsuste ja aktiivsete kodanike vahel ühenduse loojateks. Kodanikuühiskonna organisatsioonid aitavad kaasa heaoluteenuste osutamisele ning neil on oluline koht sotsiaal- ja solidaarsuse valdkonnas. (Viganò & Salustri, 2019, lk 16) Eestis kaasatakse vabatahtlikke pigem mittetulundusühingute kui kohalike omavalitsuste tegevusse. Oluline on seejuures võimestada kõiki vabatahtlike kaasajaid, mis tooks vabatahtlikud lähemale otsustajatele ning võimaldaks neil panustada kogukonna hüvangusse neile sobivas kohas ja tegevuses. (Sink, 2022, lk 6) Lisaks on kohalike omavalitsuste ja kogukondliku aktiivsuse seos pigem juhuslikku laadi ning puudub süsteemsus ja vajalik koostöövõrgustik. Kohalik omavalitsus toetab kogukondi vajadusel näiteks tasuta transpordiga ekskursioonide korraldamiseks või siis võimaldavad kasutada tasuta ruume tähtpäevade tähistamiseks. (Tulva & Tabur, 2015a, lk 49) Avalik sektor näeb kogukonna kaasamises pigem lisanduvat töökoormust, mis võtab tavapärasest ametniku tööst rohkem tööaega (Kesküla & Kass, 2023, lk 37). Üheks probleemkohaks on ka sotsiaaltöötajate vähene teadlikkus vabatahtlike kaasamise võimalustest, mida saaks parandada vabatahtlikega töötamise koolitustega, et hajutada eelarvamused ning anda neile oskused vabatahtlikega töötamiseks (Caduri & Weiss-Gal, 2015, lk 2461). Vabatahtliku sektori organisatsioonid otsivad rahastust ja tegelevad selleks enda teenuste turundamisega. Seejuures on paljude teenuste tellijaks just kohalikud omavalitsused. (Westwood & Daly, 2016, lk 34–35) Saaremaal hakati COVID–19 kriisi ajal vabatahtlike tööd rohkem väärtustama. Omavalitsuses tehakse koostööd Kuressaare ametikooliga, kus koolitatakse vabatahtlikke ning vabatahtlike õpilaste poolt käivitati eakate seltsidaami teenus üksi elavatele eakatele. Lisaks panustatakse vabatahtlike täiendkoolitustesse ning paranenud on piirkonna koostöövõrgustiku töö. (Koit, 2021, lk 52–54)

Heaolu arengukava aastaks 2030 näeb ette Eesti ühiskonna vanusesõbralikumaks kujundamist ning samuti panustamist kogukondlikesse tegevustesse. Samuti on eesmärk

tõsta kogukondade eestvedajate ja vabatahtlike kaasajate teadlikkust eakate kaasamisvõimalustest. (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 18) Kõige edukamalt saab sotsiaalset innovatsiooni läbi viia kogukondades, kus inimeste aktiivsus vabatahtlikes tegevustes on märgatav ning neil on arusaam selle vajalikkusest (Saar, 2016, lk 46). Samuti on oluline aru saada, et muutused ei toimu üleöö nagu ka ei saa kiiret muutust oodata avaliku sektori ja kogukondade vahelises sujuvas koostöös. Nii avalikul sektoril kui ka kogukonnal tuleb tegutseda hea suhte loomise ja hoidmise nimel ning vabatahtlike kaasamisel tegutseda vabatahtlike kogukonna moodustumise eesmärgil. (Kesküla & Kass, 2023, lk 38) Vabatahtlike kaasamine hoolekandesse toetab olulisel määral inimeste iseseisvat toimetulekut oma kodus, sest inimlik tugi parandab abivajajate elukvaliteeti ja aitab edasi lükata abivajaduse süvenemist ja vajadust üldhooldusteenuse järele. Tänaseks on loodud vundament koostöömudeli rakendamiseks – olemas on koolitatud vabatahtlikud ning huvi seltside, omavalitsuste kui teenuse pakkujate poolt. Hoolekande valdkonnas on sotsiaalministeeriumil plaanis teha vabatahtliku tegevuse koordineerimisega seotud kulude katmiseks riigieelarvesse lisavahendite taotlus. (Rahandusministeerium, 2021, lk 25)

Hoolekandeasutuste rahulolukusitlusest (2023) selgus vabatahtlike seltsiliste tegevuse positiivne mõju hoolekandeasutustes elavatele eakatele. Vabatahtlike kaasamisest nähti lisandväärtust ning parema koostöö nimel oldi valmis vabatahtlike kaasamiseks koostama nende tegevuseks juhendmaterjale ning samuti oldi valmis vabatahtlikke välja õpetama. (Eesti Külaliikumine Kodukant, 2023, lk, 14)

Vabatahtlike kaasamine mitte ainult ei aita läbi teenuste parendamise eakaid vaid see loob ka kogukonnas tugevamaid sidemeid ja suurendab solidaarsust ning heaolu üldiselt. Vabatahtlike kaasamine võimaldab omavalitsustel maksimaalselt ära kasutada kogukonna ressursse ja oskusi, luues seeläbi tõhusamaid ja kulutõhusamaid sotsiaalteenuseid eakatele ja teistele abivajajatele.

2. EMPIIRILISE UURINGU TULEMUSED JA ANALÜÜS

2.1. Ülevaade vabatahtlikust tegevusest ja vabatahtlike kaasamisest sotsiaalvaldkonda uuritavates omavalitsustes

Eesti linnade ja valdade liidu (2024a) andmetel on Järva-, Rapla- ja Viljandimaa eakate 65+ osakaal märkimisväärne. Täpsema ülevaate kolme maakonna elanikkonnast annab tabel 1. Järvamaa kolmes omavalitsuses on kokku ligemale 30 tuhat inimest, kellest pooled on vanuses 65+. Sarnane olukord on ka Viljandimaal, kus rahvaarv on tublisti üle 45 tuhande ning ka sealses neljas omavalitsuses on eakaid pool elanikkonnast. Vaid veidi erinev on olukord Raplamaa neljas omavalitsuses, kus inimesi on kokku ligi 34 tuhat. Sealne keskmine eakate hulk jääb alla poole. Lisaks on mitmed omavalitsused hajaasustatud.

Tabel 1. Järva-, Rapla- ja Viljandimaa omavalitsuste suurus ja rahvaarv 01.01.2024

Maakond/omavalitsus	Pindala km²	Rahvaarv	Eakate 65+ arv
Järvamaa			
Järva vald	1223	8726	4010
Paide linn	445	10297	5058
Türi vald	1008	10588	5392
KOKKU	2676	29611	14460
Raplamaa			
Kehtna vald	512	5447	2472
Kohila vald	230	7825	2522
Märjamaa vald	1164	7510	3520
Rapla vald	860	13204	5736
KOKKU	2766	33986	14250
Viljandimaa			
Mulgi vald	881	7210	3938
Põhja Sakala vald	1153	7766	3850
Viljandi vald	1372	13542	6238
Viljandi linn	15	16850	8172
KOKKU	3420	45368	22198

Allikas: Eesti linnade ja valdade liit, 2024a, 2024b

Sotsiaalhoolekande seaduses (2015) § 17 on ära toodud 13 sotsiaalteenust, mida kohalikud omavalitsused on kohustustatud osutama. Eakatele mõeldud teenused on koduteenus, väljaspool kodu osutatav üldhooldusteenus, tugiisikuteenus, täisealise isiku hooldus ning ka teisi teenuseid (sotsiaaltransporditeenus, isikliku abistaja teenus, varjupaigateenus, turvakoduteenus, eluruumi tagamise teenus, võlanõustamisteenus). Lisaks sellele on uuringus osalenud omavalitsustes nende kodulehtede info kohaselt päevakeskused, kus klientidele pakutakse igapäevaelu toetamise teenust, mille eesmärgiks on isiku parim võimalik iseseisev toimetulek. Päevakeskuses saab pesu pesta, hügieeniteenuseid, on ajalehtede lugemise võimalus, arvuti kasutamise võimalus, nõustamine, huvitegevus jt. Pakutakse ka isikliku abistaja teenust, kus võtmesõnadeks on isikukesksus, tugevustele rõhumine, turvalisus.

Järva Teataja (2021) andmetel on Paide eakate nõukogu heaks näiteks ja eeskujuks eakate kaasamisel otsuste kujundamisel ja tegevustesse kaasamisel. Lisaks saavad omavalitsuste esindajad koos eakate esindajatega kokku korralises eakate ümarlauas, kus eakad ise saavad kaasa rääkida eakate sotsiaalteenuste täiendamise teemadel. Suviti korraldatakse eakate kokkutulekuid, kus on päev täis erinevaid spordi- ja kultuurielamusi. Järvamaal on populaarsust kogumas eakate kõnnipall ning Paide Linnameeskonna eestvedamisel korraldatakse eakate „Kõnnijalgpalli Sõprusturniiri.“ (Tre Raadio, 2024) Sarnaselt Järva vallale kohtuvad ka Türi valla eakate seltside esindajad ümarlauas vallarahvaga, et arutada, kuidas eakad ise saavad aktiivselt valla elus kaasatud olla ja vald saab neid puudutavate otsuste langetamisse kaasata (Glase, 2022). Järva Teataja (2023a, 2023b) kajastas uudist Türi valla esimesest eakate kokkutulekust.

Ajalehes Raplamaa Sõnumid (2024) kirjutati, et Rapla maakonna eakatele suurema tähelepanu pööramiseks on maakonna pensionäride liidul plaan luua eakate nõukogu. Lisaks sai Rapla vallas avatud kauaoodatud eakate päevakeskus.

Viljandimaal ilmub eakatele mõeldud Viljandimaa teabeleht eakatele (2022), kus jagatakse infot maakonnas tegutsevatest vabaaja veetmise ja sotsialiseerumise kohtadest ning käsitletakse aktuaalseid eakohaseid teemasid.

Ka Mulgi vallas sai 2024 aasta alguses loodud Mulgi valla vanemaealiste nõukoda, mille eesmärgiks on eakate huvide kaitsmine, kaasamine otsustusprotsessidesse ja koostöö omavalitsusega (Mulgi vald, 2024).

Maakonna ajalehe Järva Teataja (2023a) andmetel tegutses Järvamaal 2023. aasta alguses 11 vabatahtlikku seltsilist, kel oli seltsi pakkuda 60-le eakale või erivajadusega täiskasvanule, samuti külastati hoolekodusid.

Igas omavalitsuses on nii aktiivseid eakaid, kes osalevad nii päevakeskuste tegevustes, võtavad osa eakate seltside ja klubide koosviibimistest. Arvestades hooldekodude rohkust kolmes uuritavas maakonnas, on suur hulk eakaid üldhooldusteenusel.

2.2. Uuringu metoodika, valimi kirjeldus

Käesolevas lõputöös kasutatakse kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivsed uuringud otsivad vastuseid uurides erinevaid sotsiaalseid keskkondi ja neis elavaid rühmi või üksikisikuid (Lune & Berg, 2017, lk 15). Sel viisil uuritakse teemasid, mida arvuliselt on keeruline või võimatu teostada (Lagerspetz, 2017, lk 122).

Kvalitatiivsetes uuringutes domineerib andmekogumise meetodina intervjuu, mis võimaldab uuritava teema põhjalikku edastamist (Õunapuu, 2014, lk 170). Neist kõige tõhusam vahend kvalitatiivse uuringu jaoks on poolstruktureeritud intervjuu, mis aitab uurijal saada intervjueeritavalt teavet ja tõendeid, olles paindlik ja kohanemisvõimeline ning kaotamata seejuures uuringu fookust (Ruslin *et al.*, 2022, lk 22). Tavapäraselt alustatakse intervjueerimist kavandatult ettevalmistatud küsimustega, kuid situatsiooni tajudes ja avatult vesteldes on vajadusel võimalik küsida täpsustavaid lisaküsimusi või selgitusi (Õunapuu, 2014, lk 171, 172). Selliselt vestlusliku arutelu käigus läbiviidav intervjuu vorm on sobilik mõistmaks kohalike omavalitsuste sotsiaalosakondade võimalusi vabatahtlike kaasamiseks. Poolstruktureeritud intervjuu aluseks olevate küsimuste koostamisel (vt lisa 1) lähtus töö autor lõputöö eesmärgist, uurimisküsimustest ja lõputöö teooria peatükis käsitletud teemadest.

Uurimisteemaks on Järva-, Rapla- ja Viljandimaa kohalike omavalitsuste võimalused vabatahtlike seltsiliste kaasamiseks kohalike omavalitsuste sotsiaaltöös ning sellest lähtudes on ettekavatsetud valimina planeeritud respondentideks nende kolme maakonna

kohalike omavalitsuste sotsiaalosakondade juhid või sotsiaalvaldkonna ennetustegevusega seotud sotsiaaltöötajad. Ettekavatsetud valimi puhul on uuringu teostajal teadmised mõne grupi kohta ja valib sellest tulenevalt teadlikult valimi liikmed ja need kaasatakse ettekavatsetult ja kindlate kriteeriumide järgi (Õunapuu, 2014, lk 143).

Käesoleva töö uurimuslik osa on läbi viidud Järva-, Rapla- ja Viljandimaa 11-ne kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajate ja sotsiaalosakonna juhtide seas, kes tegelevad kohalikes omavalitsustes eakatega ja on teadlikud piirkonna vabatahtlikest ning vabatahtlike seltsiliste tegevusest. Kolme uuritava maakonna 11 omavalitsusest osales intervjuus üheksa omavalitsuse: Järva valla, Paide linna, Türi valla, Viljandi linna, Viljandi valla, Mulgi valla, Põhja-Sakala valla, Rapla linna ja Märjamaa valla üks sotsiaaltöötaja või sotsiaalosakonna juht. Intervjuus ei osalenud Kehtna ja Kohila valla esindaja, kellega ei saanud kontakti. Saadetud e-kirjale ei vastatud, helistades ei teatud täpselt, kes võiks olla kõige pädevam teemast rääkima ja kas neil ongi üldse vabatahtlike teemal midagi rääkida. Üks inimene suunas järgmise inimese juurde, kes telefonile ei vastanud ning saadetud e-kirjale vastuskirja ei tulnud.

Järva-, Rapla-, ja Viljandimaal on 11 omavalitsust (Rahandusministeerium, 2023). Uuritavas kolmes maakonnas on omavalitsuste kodulehtede info põhjal (07.12.2023) uurimise läbiviimise ajal täiskasvanutega tegelevaid sotsiaaltööspetsialiste 42, lisaks seitse juhti ning kaks nõunikku. Respondentideni jõuti uuritavate kohalike omavalitsuste kodulehtede info põhjal. Sotsiaalosakonna juhi või täiskasvanutega tegelevale sotsiaaltöötajale sai saadetud ettepanek intervjuuks e-kirja teel. Lõplik kokkulepe saavutati helistamise teel, kus vestlemiseks sobiva viisi ja koha pakkus välja intervjueerija. Intervjuud toimusid ajavahemikul 05.03–04.04.2024. Kokku toimus neli silmast-silma vestlust ning viis kohtumist toimus MS Teams vahendusel. Uuringus osales kolm sotsiaalosakonna juhti, viis sotsiaaltööspetsialisti ja üks nõunik. Respondendid olid andnud loa intervjuu salvestamiseks ning keskmiselt kestis üks intervjuu 25 minutit. Intervjueerimisel tugines töö autor ettevalmistatud küsimustele, ent vestluse käigus sai ühe küsimuse all vastuse ka mõni teine küsimus. Respondendid on kodeeritud maakondade järgi vastavalt RJ, RV, RR ja lisandub järjekorranumber (vt tabel 2).

Andmete analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset temaatilist sisuanalüüsi, sest käsitletav teema on kitsam ning sellest tulenevalt piiritletud (Õunapuu, 2014, lk 36). Käesoleva

uurimistöö intervjuud transkribeeriti, tekstifailid salvestati Wordi dokumendiks. Teksti läbitöötamisel kodeeriti sarnased sõnad ja laused lähtudes lõputöö uurimisküsimustest ning kategoriseeriti kolme kategooriasse:

- Eakatele suunatud ennetustegevus sotsiaalvaldkonnas Järva-, Rapla-, ja Viljandimaa kohalikes omavalitsustes.
- Vabatahtlike kaasamine uuritavate kohalike omavalitsuste tegevustesse.
- Vabatahtlikud seltsilised kohalikes omavalitsustes.

Tabel 2. Valimi informatsioon

Respondendi kood	Intervjuu koht	Aeg	Kestvus min.
RV1	MS Teams	05.03	20:00
RJ1	Silmast-silma	06.03	24:00
RV3	MS Teams	07.03	20:00
RV2	Silmast-silma	08.03	27:00
RJ2	MS Teams	11.03	23:00
RV4	MS Teams	11.03	32:00
RR1	MS Teams	12.03	29:00
RJ3	Silmast-silma	14.03	22:00
RR2	MS Teams	04.04	16:00

Uurimistulemuste esitamisel kasutatakse intervjuudest tsitaate. Ebaolulised osad jäetakse tsitaatidest välja ja asendatakse /…/ tähisega. Uurimistulemusi analüüsiti ning võrreldi teooria osas kirjeldatuga ning seejärel tehti kokkuvõte, järeldused ja ettepanekud.

2.3. Uuringu tulemused ja analüüs

2.3.1. Eakatele suunatud ennetustegevus Järva-, Rapla-, ja Viljandimaa kohalikes omavalitsustes

Intervjuusid alustas töö autor küsimustega, mis puudutasid uuritavate omavalitsuste eakate 65+ hetkeolukorda ja tegevusi eakatega.

Intervjuudest selgus, et uuritavates omavalitsustes tulevad eakad rahuldavalt toime. Arvati, et üldiselt saavad nad siiski hakkama (RJ2) või, et suurem osa ikka saavad ise hakkama (RJ1). Samuti toodi välja, et kahekesi elavatel eakatel on toimetulek parem kui üksinda elaval eakal, kes üüripinnal elab (RV1). Vastustest ilmnes, et eakad üldiselt pöörduvad abi saamiseks omavalitsusse ainult siis kui tõesti on suur probleem Ühe omavalitsuse eakate toimetulek piirkonnas on sotsiaaltööspetsialisti sõnul:

> Keskmine, ma arvan. Enamus inimesi on ju tegelikult ka sellised, kes ei küsi abi ja et, kellel oleks õigus saada, kelle heaolu see kindlasti parandaks, aga nad lihtsalt ei pöördu ja pöörduvad tegelikult siis kui on juba häda väga-väga suur. /…./ Ma ütlen kohe selle ka ära, et need inimesed, eakad just, on sellest ajastust, kus nad on harjunud ise hakkama saama ja mitte küsima abi. See tuli nagu minu seest välja. Aga need, kes on ütleme 75+, nemad on ikkagi nii kanged, et ma saan ise, aga ma ei pöördu. Tõesti ainult viimases hädas või kui keegi märkab ja annab teada, aga ise nad ei pöördu. (RJ3)

Veel selgus, et eakaid toimetuleku- ja sotsiaaltoetuste saajate hulgas ei ole (RJ2, RV2) ja praegune sotsiaalsüsteem on eakat inimest toetav (RR1). Oma vastuses eristus üks omavalitsuse esindaja, kes tõi välja, et aastatega hakkab rohkem tooni andma vaimse tervise küsimused ja dementsusega seotud probleemid. Selle kohapealt on teadlikkus tõusnud ja osatakse ka abi küsida. Probleemina toodi välja veel füüsilise keskkonna parendamist, kus RR2 tõi välja, et kas pole suudetud või tahetud panustada oma kodu remondile.

Suureks probleemiks peeti hajaasustust (RJ3, RV3, RR2), vahemaad on pikad ja üksindus on hästi suur murekoht (RJ3, RV3, RR1). Üks respondentidest saab murest hästi aru:

> Ütleme nii, et eakad on üksinda, pereliikmed on kõik Tallinnas, Tartus, Pärnus. Vahemaa on väga pikk, keegi peaks neid ikkagi koduste toimingute ka aitama, eksole, asjaajamistega. Et üksindus ja muidugi ka see, et meil on suur hajaasustus ja inimesed võivad ka olla metsas ja meil võib-olla ka puudub täielik selline ülevaade, kus keegi on. (RV3)

Intervjuudes osalenud omavalitsused tõi välja väga mitmesuguseid eakatega seotud probleeme. Näiteks öeldi, et kaovad ära nii raamatukogud ja pangakontorid, kus inimesed on harjunud koos käima ja asju ajama (RJ3, RJ2). Ühes omavalitsuses on kõige suurem probleem ikkagi hooldekodud, kus kohtade arv on piiratud (RV4). Teises omavalitsuses ollakse kimpus dementsetega ja alkoholisõltuvuses inimestega ning eakate hulgas on neid päris omajagu (RV1). Kolmandas omavalitsuses on küttepuud ja elekter põhiprobleemiks (RV2). Neljandas omavalitsuses jällegi tuntakse puudust teenusmajast, et tuua kokku need eakad, kes üldhooldusteenust veel ei vaja, aga kodus ka hakkama ei saa (RR2).

Enamustes omavalitsustes käivad eakad päevakeskustes, kus on neile erinevaid tegevusi (RJ3, RV3, RJ1, RV4, RV1, RV2, RR2). Eriliselt põhjalikult oskas eakatele suunatud tähelepanust rääkida üks omavalitsuse esindaja:

> Meil on päevakeskus, see on hästi tegev. Seal on jututoad, seal on tegelikult ka see toiduring, kus eakad käivadki. Seal tehakse käsitööd, siis on ka saviring, käsitööna nad teevad sõba ja selliseid huvitavaid asju/…./. Lisaks me tähistame ka alati eakate rahvusvahelist päeva igas piirkonnas /…./Lisaks on meil ka eakate jõulupeod, kus nad saavad kas šokolaadi või mingit sellist kingitust. Meil on ka ju toetused sellised, mis on eakatele mõeldud ehk siis meil on ju sünnipäeva toetus, mis ei ole abivajaduse põhine. Meil saavad siis nad alates 80, 85, 90 ja alates sellest 90-st iga aasta 50 €/…./,selles suhtes ma leian, et meil on tegevusi küll. (RV3)

Kolm omavalitsust tõid välja, et neil on koduhooldusteenus ja kohustuslikud sotsiaalteenused, läbi mille nad eakatega toimetavad (RV1, RV2, RR2). Ühes omavalitsuses tegelevad eakatele tegevuse leidmisega pigem kultuuriinimesed ja sotsiaalosakond otseselt ise nii palju ei toimeta (RV4).

Lisaks päevakeskustele ja kultuuriinimestele tõid mitmed intervjueeritavad välja, et pigem tegelevad eakatega kogukonnad ja eakate seltsid (RJ3 ja RJ2, RR2) ning mõnel pool löövad eakatele suunatud tegevuste organiseerimises kaasa kõik sotsiaaltöötajad ja omavalitsuste allasutuste töötajad (RV1 ja RV2). Ühes omavalitsuses on aktiivsed nn sädeinimesed ja ka eakad ise, kes end vabatahtlikena välja pakuvad (RR1).

Üldiselt jäi intervjueeritud omavalitsuste esindajate jutust kõlama, et kuigi üksindus on eakate seas valdavaks probleemiks, katsuvad nad ise hakkama saada ja nii lihtsalt kõrvalist abi omavalitsusest küsima ei lähe. Omavalitsustele teadaolevaid abivajajaid saavad nad olemasolevate teenustega toetada.

2.3.2. Vabatahtlike kaasamine uuritavate kohalike omavalitsuste tegevustesse

Intervjuu teise ploki küsimuste juures keskendus töö autor rohkem vabatahtlike kaasamisele. Intervjueeritavate vastustest selgus, et vabatahtlikke, keda erinevatesse

eakatega seotud tegevustesse kaasata, uuritud omavalitsustes väga ei olegi. Üks omavalitsus pole vabatahtlikke kasutanudki (RV1) ja teine tõdes, et vabatahtlikke otseselt vaja ei ole olnudki (RV3). Kahel intervjuus osalenul puudus ülevaade või nad ei teadnudki kui palju omavalitsuses vabatahtlikke on (RJ3, RJ1) ning ühe omavalitsuse töötaja jaoks polnud väga selge, kes need vabatahtlikud siis üldse on:

> /…./ Ehk kui mina ütlen, et ka need hooldajad, kes ei ole pereliikmed paljud, et ka need on tegelikult vabatahtlikud, aga nemad ütlevad, et vabatahtlikud on need, kes vabal tahtel teevad ilma tasu saamata või need saavad hooldajatoetus. Aga mina näen seda nii, et see hooldajatoetus see ei ole, pakun, et see on pigem sihuke preemia, et nad omast ajast, omast vabast tahtest, inimesed on nõus aitama. Selliseid inimesi on meil hetkel 30, kes meil abistavad tegelikult vabatahtlikult puudega inimesi ja saavad tasu tegelikult selle eest/…./. (RJ2)

Üks intervjueeritav tõi esile Päästeameti, kellele laekub eakate kukkumiste juhtumeid ja info meedias toimuva ja häkkerite kohta:

> /…./, et ka need on ju samuti ühtepidi nagu ka vabatahtlike teema, kes toovad sulle infot lauale, et need teemad ka oleksid siis selle informatsiooniga kaetud. Ja see huvi ka nendes tekib ja kasvab ja nad on teadlikumad ja nad mõistavad seda, mis ümberringi toimub. (RR1)

Veel ühes omavalitsuses oldi teadlik, et nende naiskodukaitse on vabatahtlikult toimetanud väga palju ukrainlastega, samas vabatahtlike tegevusest eakatega nagu ei olegi kuulnud (RJ1). Teises jällegi on eakad ise end välja pakkunud ning omavalitsuse intervjueeritav väljendab enda positiivset imestust:

> /…./. Teate, see oli väga huvitav, nende eakate endi seas on neid, ma ei oskagi niimoodi arvuliselt öelda, aga huvi ise aidata neid endid, see on selline väga huvitav koht tekkinud. Me natukene arvasime, aga ma ei uskunud, et see soov ja tahe nii suur on nüüd. /…./. See näitab ka seda, et nad tegelikult tahavad olla osa kogukonnast, olla osa meist ja nad ei taha sinna koju jääda. (RR1)

Oli ka juhtunud, et vabatahtlikud on pigem sotsiaaltöötajaid kaasanud, andes märku abivajavatest eakatest (RV1) ja on aktiivseid kogukonnaliikmeid, kes kaasavad üritustele ka teisi (RR2).

Vabatahtlike tegevuste toetuseks on omavalitsustes projektitoetused (RJ3, RJ2, RR2, RV1). Eakate mittetulundusühingud on saanud igal aastal tegevustoetust (RJ3), ning väljasõitudeks ja ekskursioonideks saab küsida valla poolt bussi või siis toetust transpordikulude katmiseks, mis tuleb projektirahadest. Samuti olid seisukohal, et toetama peab ja kasvõi maksma sümboolse summa neile, kes vabatahtlikult käivad kedagi hooldamas. (RJ2) Pigem siiski räägitakse tunnustamisest kui toetusest. Üks intervjueeritav väärtustab oma meeskonda ja küsimus tunnustuse kohta tuli veidi ootamatult, sest see on justkui iseenesest mõistetav, et tänatakse (RV3). Lisaks saab ühes omavalitsuses kogukond üles seada oma kandidaadid ja nominendid, keda tänuüritustel tänada ja autasustada (RR1). Ka kolmes teises maakonnas toodi välja, et on abistajad tänuüritustel ära märkinud (RV4, RR2, RV2).

Valdavalt jäi vastajate jutust kõlama, et vabatahtlikud tegevused tehakse kogukondades või eakate seltsides, keda omavalitsused tegevustoetustega toetavad kuid omavalitsuste sotsiaalosakondadel puudub vabatahtlikest ülevaade.

2.3.3. Vabatahtlikud seltsilised kohalikes omavalitsustes

Kui rääkida vabatahtlike seltsiliste tegevusest, siis olid kõik uuringus osalenud omavalitsused seltsiliste tegevusest teadlikud. Seltsilised olid kõikide omavalitsustega ühendust võtnud ja vabatahtlike seltsiliste projekti tutvustanud. Kolm omavalitsust olid vabatahtlike seltsiliste projektis ka osalenud (RJ3, RR1, RV3). Üks neist kirjeldas koostööd nii:

> /…./meil oli aktiivsed 3 inimest, kes said endale selle seltsilise. Ka aruanne on olemas, aga tegelikult neid vajajaid oli 1, 2, 3, 4. Neli veel, et neile siis ei leitud, aga ma pigem arvan, et see viga ongi just see, et see piirkondade vahe on nii suur ja keskusest asume ka väga kaugel /…./. (RV3)

Üks omavalitsus tõi välja, et seltsiliste tegevusest said osa ka hooldekodu kliendid ning pidasid seda väga toetavaks ja vajalikuks (RR1). Veel üks intervjueeritav kirjeldas projekti nii:

> /…./meie piirkonnas kuidagi väga ei tekkinud neid seltsitajaid, et üks seltsitaja käis meil ühes hooldekodus mingi periood tegemas seal selliseid ettelugemisi, ja täna ma ei julge öelda, kas ta veel käib/…./(RR2).

Ülejäänud omavalitsuste esindajad leidsid, et projekti alguses võeti nendega mõned korrad ühendust, aga pigem toimetasid seltsilised nii, et kohalikke omavalitsusi ei kaasatud. Samas tunnistasid kolme omavalitsuse esindajad, et nad tunnevad seltsiliste järele vajadust küll, sest paljud eakad tahavadki lihtsalt suhelda. Aga tänaseks neil pole erilist sidet seltsilistega ja info seltsitatavate kohta puudub. (RV1, RV2, RV3) Ka ei välistanud ükski omavalitsus vabatahtlike kaasamist sotsiaalvaldkonda, kuid siiski arvates, et Eesti ühiskond ei ole valmis ja teadlikkus ei ole nii suur. Ühe respondendi sõnul tegi ta vabatahtlike seltsiliste koordinaatorile ka ettepaneku, et nad teeksid teabepäevi. Ning ise oli ta mõelnud, et tuleks rohkem propageerida kogukondades, et ise endi inimesed abistaksid üksteist. (RJ2) Teises omavalitsuses oli vabatahtlike seltsiliste tegevust reklaamitud kõikides kohalikes meediaväljaannetes, nädalalehes, kohaliku omavalitsuse kodulehel, Facebookis, lisaks korraldati sotsiaalkeskuses seltsiliste infotund (RR2). Üks omavalitsus oli juba võtnud sihiks vabatahtlikkuse võimalused leida enda kogukonnast ja oli rahul, et just eakad ise on pakkunud end vabatahtlikuna appi (RR1). Sarnaselt arutles veel üks respondent, kes leidis, et naabrid võiksid üksteist abistada, kuid tõdes, et ka nemad ju väsivad ja lõpuks tahaks tasu ka saada. (RJ1) Optimistlikumalt lähenes üks intervjueeritav, kes leidis, et kui vabatahtlikke oleks, küllap neile siis rakendust leitaks (RV4). Teisalt oli kahtlusi, mille tõi välja üks intervjueeritav nii:

> Selles mõttes, et me infot nende kohta jagame ja kodulehel oli /…/, et kuidas kontakti saada. Aga meil on tõesti selliseid kogemusi olnud, kus seltsidaamide seas on olnud selline Liis Haaveli tüüpi, siis see viitab, et taustakontroll on oluliselt nõrgem kui mujal, mis on tekitanud meis need hirmud. Me tahaks, et eakas oleks kaitstud ja turvaline oleks see kõik, mis tuleb. (RV1)

Respondentidest neli tõid välja Liis Haaveli näite, kes eakatelt kinnisvara välja petnud on ja sellega usaldamatuse probleemi nii eakate kui nende lähedaste seas tekitanud on (RV3, RV2, RV4, RV1). „Et kui meie soovitame, siis on meil ka vastutus kontrollida, et see teenus oleks igatpidi pädev ja turvaline“(RV2).

Taustakontrolli pärast tundsid muret lausa kuus intervjueeritavat (RJ3, RJ2, RV2, RV1, RV3, RV4). Üks neist oli väga skeptiline kui intervjueerija turvalisuse küsimuse lepinguga lahendada püüdis:

> Mhmh, lõpetavad oma lepingu ära ja peale seda on see suhe loodud ja on ikkagi need juhused täiesti elust võetavad. Mina näeksin, et see vabatahtliku süsteemi asi võikski siis otse toimuda, meie oleme informatsiooni vahendajad, kust seda saaks, seda vabatahtlike organisatsiooniga ühendust ja võibolla eakas soovib ka meie kaasamist või midagi sellist, aga otse sukelduks ja julgeks soovitada, ausaltöelda ei julge/…./. (RV1)

Üks teine vastanud jälle leidis, et nemad on valmis vabatahtlikke kaasama ja seltsiliste idee on nende meelest väga hea. Plussina tõi ta välja, et kui seda teha mõne organisatsiooni alt annab see kindlustunde ja kui infot omavalitsusega jagatakse, siis sellist koostööd näeksid nad küll. (RR2)

Kokkupuutepunkte vabatahtlike seltsilistega oli mitmesugused. Ühes omavalitsuses oli seltsiline ise andnud teada kui tema seltsitatav vajas hoopis sotsiaalset tuge (RV4). Teises omavalitsuses oli tehtud koostööd vähemalt kümne inimesega, kuid oli juhtunud, et omavalitsus on pakkunud inimese välja, aga talle ei leitud kedagi, kes seltsi oleks pakkunud (RJ3). Üks respondent küll teadis, et vabatahtlikud seltsilised tegutsevad vähesel määral, aga omavalitsusega koostöö puudus (RJ1). Kaks intervjueeritavat leidsid, et reklaami on olnud vähe või tuleks rohkem teemat propageerida kogukonnakeskustes ning korraldada tutvumisõhtuid (RJ2, RV3). Samas teise omavalitsuse intervjueeritav mäletab, et kui seltsilised turule tulid, siis kohalik omavalitsus ikka reklaamis ja tegi infopäevi. Nüüdseks on koostöö vaibunud. Oma kokkupuudet vabatahtlikega kirjeldab ta nii:

> /…./ ütleme nii, et me andsime asutused ja võimalikud inimesed, kellel siis tegelikult seda toetavad tuge oleks valmis vabatahtliku näol ja siis vabatahtlike ühing või selts andis meile tagasisidet, mida nad on teinud ühe või teise juures. Et mida nad siis korraldasid, kas nad jutustasid, jalutasid või tegid mingid ühistegevust. Et selline tabeli näol tuli meile informatsioon tagasi ja meie saime ülevaate kui palju nad töös olid. Ja hooldekodudes noh /…./seal ju selliseid jutustajaid on ju rohkemgi veel tarvis, et siis seal oldi ka väga õnnelikud./..../. (RR1)

Mitmed respondendid leidsid seltsilistest siiski kasu olevat. Seda just suhtlemises, sest leevendades inimese heaolu, tunneb ta end väärtuslikuna ja teise inimesega suhtlemine pakub emotsionaalset tuge. (RJ3, RJ1, RV3)

> /…./ ma leian et see heaolu paraneb üldiselt, ka tervis ju tegelikkuses. Et sul on, keda oodata, mitte nii, et jälle see sama rutiinne päev on. Midagi uut, midagi põnevat, et see ongi see kasu. Mitte ainult ütleme selline vaba aja veetmine vaid ka sotsiaalne pool. /…./. (RV3)

Üks intervjueeritav siiski leidis, et vabatahtlikke päris kõikjal kaasata ei saa ja neile jääbki pigem suhtlemise ja toetuse pool (RR1). Kaks teist respondenti nägid vabatahtlike kaasamise murekohana vajaliku ressursi puudust, sest pole sellist inimest, kes sellega tegeleks. (RV1, RJ3)

> Kõik need reformid, mis siin tohutu töökoormus ja ma saan aru, et neid ju järjest tuleb omavalitsustele juurde, erinevaid asju, millega tuleb toimetada. Et pigem jääb see ressursi taha, et neil ei ole seda võimekust seda teha. Me ei suuda hallata niimoodi. (RJ3)

Lisaks toodi murekohana välja hajaasutusega omavalitsuses kauged vahemaad ja kui seltsitatav elab kaugel ning sinna tuleb sõita, siis tuleb mõelda, kes kannab kulud (RR2). Veel tõi üks respondent välja teadlikkuse teema. Seltsiline võib tekitada abistamise asemel hoopis kahju kui ta oskamatult abistama hakkab. Seega, tuleks seltsilisi koolitada. (RR1) „Mis siis kui midagi eakaga juhtub, kes siis vastutab?“ (RV4).

Kohalikud omavalitsused püüavad ise leida lahendusi, et eakad kauem kodus saaksid elada. Selleks pakub üks omavalitsus eakatele kodu nuppu, andureid ja häirenupu teenust, mille saamiseks peab eakas siiski tõendama, et tal seda tarvis on (RJ2). Mitmed omavalitsused lahendavad eakate heaolu koduhooldusteenusega, mis ootab reformimist (RJ1, RV4, RV1, RR1, RV2, RR2). Ühe omavalitsuse intervjueeritav käis omalt poolt välja mõtte:

> Meie ise oleme mõtelnud sellele, et /…./ üks asi on koduteenused, aga teine asi on ühekordsed teenused, mida inimesed vajavad mingitel perioodidel, et see võiks kuidagi ka sinna teenusesse sisse tulla. No kasvõi see näiteks, et ma olen

> nüüd olnud natuke aega haiglas, ei ole kedagi, kes minu eest hoolitseks /…./. (RR2)

Sarnaselt nägi seda veel üks omavalitsuse esindaja, kes koduhooldusreformis näeb lisaks ka palju suuremat hooldustöötaja töökoormust, sest ülesannete hulka lisandub ka isikliku abistamise pool ehk siis inimene, kes võib olla lõpuni voodist välja ei tule, saab hooldatud ka kodustes tingimustes (RR1). Kaks omavalitsust kavandavad kodukohandusi ja teha kodud tuleohutuks (RV2, RR2). Lisaks lootis üks respondent ka hoolivatele kogukonnaliikmetele, kes märkavad ja abistavad abivajavaid eakaid (RR2).

Kõige pikemalt arutlesid intervjueeritavad vabatahtlike seltsiliste teemal. Leiti küll, et seltsiliste projekt ei läinud nende piirkonnas hästi käima või ei leitud omavahelist koostöökohta. Seda, et seltsilised on vajalikud, leidsid kõik, kuid on palju lahendamata küsimusi, mis tuleks korralikult läbi mõelda ja leida võimalused koostööks. Omavalitsused püüavad ka ise leida lahendusi, et eakate kodus viibimise aega pikendada.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Kui varasemates uuringutes on leitud, et eakate ja puudega inimeste suhteliselt madalad sissetulekud (Sotsiaalministeerium, 2024, lk 4,5) ning pensionile jäämine võivad tähendada osale eakatest lausa vaesumist (Euroopa Komisjon, 2021, lk 13), siis läbiviidud uuringus leidsid Järva-, Rapla- ja Viljandimaa kohalike omavalitsuste sotsiaalosakondade töötajad, et riigipoolne tugi aitab eakatel toime tulla ning toimetulekutoetuste saajate hulgas neid üldiselt ei ole.

Kuigi käesolev uuring kinnitas, et eakad saavad iseseisvalt hakkama, on siiski erinevad tervisemured, vaimse tervise küsimused ja dementsusega seotud probleemid üha sagedasemad. Samuti süvendab inimeste üksindust hajaasustus ja pikad vahemaad ning halb transpordiühendus. Ka varasemast uuringust selgus, et mitmed tegurid, nt erinevad vanusega kaasnevad haigused ja piiratud liikumisvahendite kasutamise võimalused raskendavad eakatel kodust välja saamist, sealhulgas ligipääsu tervishoiuteenustele (Rudnicka *et al*., 2020, lk 9), mis omakorda võib põhjustada sotsiaalselt isoleeritust ja üksildaseks jäämist (Soosalu, 2020, lk 36).

Sotsiaalministeeriumi Heaolu arengukava 2023–2030 üks eesmärkidest on vanemaealistele suunatud ennetava sotsiaaltöö edendamine, seda just kohalikul tasandil, toetades piirkondlikke algatusi (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 18, 19). Varasemas uuringus on välja toodud, et Itaalias toimub koostöö kohalike omavalitsuste ja aktiivsete kodanike vahel kodanikuühenduste kaudu, panustades heaoluteenuste osutamisse (Viganò & Salustri, 2019, lk 16). Läbiviidud uuringust selgus, et Eestis tuginetakse valdavalt eakatele mõeldud sotsiaalteenustele, nt koduhooldusteenus ja kohustuslikud sotsiaalteenused ning erinevaid võimalusi pakuvad päevakeskused, ent vaimse tervise heaolu osas on puudujääke, mida saavad pakkuda kultuuriinimesed, eakate seltsid ja kogukonnad. Läbiviidud uuringust selgus, et omavalitsused on küll teadlikud kultuuriinimestest ja seltsidest, kuid neil on puudulik info vabatahtlike kohta ja nendega ei osata leida koostöökohti. Seda kinnitab ka varasem uuringutulemus, et vabatahtlikke kohalike omavalitsuste tegevusse pigem ei kaasata (Sink, 2022, lk 6) või nagu läbiviidud uuringust selgus, vabatahtlikke pole justkui vaja läinudki. Pigem on vabatahtlikud ise omavalitsust kaasanud ja eakad on endast ise märku andnud, et soovivad kaasa lüüa eakaaslaste abistamisel. Samuti on varasemast uuringust välja tulnud, et nt Inglismaal pakuvad vabatahtlike organisatsioonid ise oma teenuseid kohalikele omavalitsustele (Westwood & Daly, 2016, lk 34–35).

Kuigi vabatahtlike kohalike omavalitsuste poolt ei kaasata, on neil vabatahtlike tegevuste toetuseks projektitoetused. Uuringust selgus, et eakate mittetulundusühingud on saanud igal aastal tegevustoetust, ning väljasõitudeks ja ekskursioonideks saab küsida omavalitsuselt bussi või siis toetust transpordikulude katmiseks, mis tuleb projektirahadest. Seda asjaolu kinnitas ka varasem uuringust. (Arenguseire Keskus, 2019, lk 33)

Oma tuge pakuvad kohalike omavalitsuste sotsiaalteenustele vabatahtlikud seltsilised, (Pegolainen-Saar, 2022, lk 23–24). Uuringu tulemused näitasid, et kõik uuringus osalenud omavalitsused olid vabatahtlikest seltsilistest teadlikud. Vabatahtlike seltsiliste projekti alguses võtsid seltsilised omavalitsustega ühendust ja nii üks kui teine omavalitsus ka osales projektis. Kuid nagu varem läbi viidud uuringutest on välja toodud maapiirkondade või äärealadel elavatel eakate elukohast tingitult probleemiks vahemaad ja raske ligipääsetavus vajalike teenusteni ja kogukondlikule elule (United Nations, 2017,

lk 3), siis võib olla keeruline leida seltsilist, kes on nõus sõitma pikki vahemaid, et tund või paar eakaga aega veeta. Et eakad saaksid pikemalt iseseisvalt kodus hakkama, otsitakse omavalitsustes lisalahendusi. Uuringust selgus, et praegu pakutakse eakatele häirenupu teenust ja andureid, aga enim oodatakse muutust koduhooldusteenuse reformist, mis parandaks eakate heaolu. Ka varasem uuring kinnitab, et mitte ainult Eestis vaid ka nt Inglismaal otsitakse kokkuhoiukohana uusi lahendusi, et pakkuda eakatele vajalikke ja soodsamaid teenuseid (Humphries *et al*., 2016, lk 17).

Lisaks mõeldakse Lääne ühiskonnas, kuidas eakaid üha rohkem kaasata (Poulain & Herm, 2022, lk 14). Nagu selgus läbiviidud uuringust, tahavad eakad ka ise olla osa kogukonnast ja nad ei taha koju jääda (RR1). Üheks võimalikuks lahenduseks on siin vabatahtlike seltsiliste kaasamine. Uuringu tulemused kinnitavad, et seltsiliste järele tuntakse vajadust, sest paljud eakad tahavadki lihtsalt suhelda. Ka ei välista ükski omavalitsus vabatahtlike kaasamist sotsiaalvaldkonda, kuid pigem suhtlemise ja toetuse poolele, kuid ei osatud välja pakkuda lahendust, kuidas koostöö toimiks. Nii nagu varasemast uuringust selgus, puudub kohalike omavalitsuste ja kogukondliku tegevuse vahel süsteemsus ja vajalik koostöövõrgustik. (Tulva & Tabur, 2015a, lk 49). Seda näitas ka käesolev uuring, kus vabatahtlike seltsiliste tegevusest oldi teadlikud, aga kokkupuude oli vägagi erinev. Nagu varem läbi viidud uuringust ilmnes, võib siin olla üheks põhjuseks sotsiaaltöötajate vähene teadlikkus vabatahtlike kaasamise võimalustest, samuti tuleks panustada koolitustesse, et anda neile oskused vabatahtlikega töötamiseks (Caduri & Weiss-Gal, 2015, lk 2461).

Kuigi käesolevast uuringust ilmnes, et vabatahtlike kaasamine sotsiaaltöösse eakatega on vähene või üldse puudub, siis selgus, et seltsilistest võib olla siiski kasu, sest just suheldes paraneb inimese heaolu ja emotsionaalset tuge saades tunneb eakas end väärtuslikuna. Lisaks on leidnud varasemad uuringud, et vabatahtlike kaasamine hoolekandesse ja nende poolt saadav inimlik tugi parandab abivajajate elukvaliteeti ja lükkab edasi vajadust üldhooldusteenuse järele (Rahandusministeerium, 2021, lk 25).

Kui varasemast uuringust on välja tulnud, et sarnaselt Euroopa teiste riikidega on Hollandis mõeldud võimalusele asendada sotsiaaltöötajad vabatahtlike tööga (Wilken, 2016, lk 17), siis käesolev uuring tõi murekohana välja asjaolu, et seltsiline võib tekitada abistamise asemel hoopis kahju kui ta oskamatult abistama hakkab. Seega, tuleks seltsilisi

koolitada. Lisaks teeb uuringus osalenutele muret vabatahtliku taustakontroll ning lisaks on sotsiaaltöötajatest puudus, kes vabatahtlikega tegeleks.

Uurimistulemuste kokkuvõttena teeb töö autor uuringus osalenud Järva-, Rapla- ja Viljandimaa kohalikele omavalitsuste sotsiaalosakondadele ettepaneku:

- mõelda läbi seltsiliste kaasamise positiivsed ja negatiivsed tegurid sotsiaalvaldkonnas;
- koostöös vabatahtlike seltsilistega töötada välja igas osalenud kohalikus omavalitsuses just neile sobiv koostöömudel arvestades omavalitsuse ja kogukonna vajadusi ja võimalusi;
- aidata tõsta elanike teadlikkust vabatahtlike seltsiliste tegevusest, viies erinevates piirkondades koos seltsilistega läbi teabepäevi ning jagada järjepidevalt infot kohalikes vallalehtedes, sotsiaalmeediakanalites ning kohalikel veebilehtedel;
- töötada välja vabatahtlike motiveerimissüsteem.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et uuringu eesmärk täideti ja uurimisküsimused said vastuse. Esimese uurimisküsimuse vastuseks tuleb uuringust välja, et uuringus osalenud kolme maakonna kohalikud omavalitsused pakuvad eakatele koduhooldusteenust ja lisalahendusena häirenuppe ning turvasüsteeme. Lisaks toetatakse kogukondi, kes ise oma eakate eest hoolt kannavad. Teise uurimisküsimuse vastuseks selgub uuringust, et vabatahtlikega koostöö on minimaalne või puudub. Kolmas uurimisküsimus tõi välja vabatahtlike seltsiliste vajaduse, kuid uuritud omavalitsustel puudub teadlikkus ja selge arusaam koostööst.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö teema valik on ajendatud asjaolust, et elanikkonna vananemine on ühiskonnas sotsiaalseks riskiks. Vajalike teenuste kättesaadavus, eakate madalad sissetulekud ning hoolduskoormuse jagamine on tõstatanud päevakorda vabatahtlike ja aktiivsete kogukondade kaasamise sotsiaalvaldkonda.

Lõputöö teoreetilises ülevaates tuuakse välja eakate toimetulekut raskendavad asjaolud. Mitmed tegurid, sealhulgas majanduslik stabiilsus, sotsiaalne tugi, füüsiline ja vaimne tervis ning juurdepääs tervishoiuteenustele, mõjutavad otseselt eakate heaolu. Eakate suhteliselt madalad sissetulekud ja pensionide ebapiisavus on peamiseks probleemiks, mis takistab neil oma vajadusi rahuldamast. Vanuse kasvades suureneb haigestumise risk ja krooniliste haiguste esinemissagedus. Maapiirkondades ja äärealadel elavad eakad on silmitsi sotsiaalse isolatsiooni ja üksindusega.

Eakate elukvaliteedi parandamiseks ja üksilduse vähendamiseks on oluline pakkuda neile toetust nii füüsiliselt kui ka emotsionaalselt. Erinevad läbiviidud uuringud nii Euroopas, Ameerika Ühendriikides kui Eestis kinnitavad, et eakate kaasamine erinevatesse tegevustesse annab neile tagasi elujõu ja tunde olla vajalikud ühiskonnaliikmed. Tänapäeval on vabatahtlikud olulisel kohal kogukondlikes tegevustes, kus nad aitavad kaasa eakate ja teiste sihtrühmade heaolu ja toimetuleku parandamisele. Nende tegevuse olulisus sotsiaaltöös eakatega seisneb nii eakate endi toetamises kui ka kogukonna terviklikkuse ja solidaarsuse edendamisel. Vabatahtlikud seltsilised saavad aidata eakaid suhtlemisel, liikumisel ning üritustel osalemisel, mis omakorda aitab ennetada üksildust ja depressiooni. Vabatahtlik tegevus on aidanud parandada ühiskonna suhtumist vabatahtlikesse ning näidanud nende tegevuse olulisust eakate abistamisel ja ühiskonna sidususe tugevdamisel.

Lõputöö empiirilises osas tutvustatakse uuringus osalenud Järva-, Rapla-, ja Viljandimaa omavalitsustes läbi viidud kvalitatiivset uuringut. Andmete kogumiseks viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud omavalitsuste sotsiaalosakondade juhtide ja sotsiaaltöötajatega, kes on valdkonnas vabatahtlikust tegevusest teadlikud. Kokku viidi läbi üheksa poolstruktureeritud intervjuud, mille tulemuste käsitlemisel kasutati temaatilist sisuanalüüsi.

Uuringu tulemustest selgus, et uuringus osalenud kolme maakonna: Järva-, Rapla- ja Viljandimaa omavalitsustes saavad eakad üldiselt hästi hakkama ja eakatele pakutakse olemasolevaid sotsiaalteenuseid, sealhulgas koduhooldusteenust. Lisaks toetatakse kogukondi, kes ise oma eakate eest hoolt kannavad. Eakad on ka ise aktiivsust üles näidanud ja ennast eakatega seotud üritustel vabatahtlikena appi pakkunud, sest see tekitab neis tunde, et nad on endiselt ühiskonnale vajalikud. Paraku on omavalitsuste koostöö vabatahtlikega minimaalne või puudub sootuks. Samas oldi teadlikud vabatahtlike seltsiliste olemasolust ja tunnistati vabatahtlike seltsiliste vajadust, kuid esile kerkisid erinevad murekohad, mis tulenevad teadlikkuse vähesusest. Olulist muutust oodatakse koduhooldusteenuse reformist, mis parandaks eakate heaolu. Kuna kohalikel omavalitsustel puudub selge arusaam omavahelisest koostööst seltsilistega, tehti Järva-, Rapla- ja Viljandimaa üheksale omavalitsustele mitmeid ettepanekuid vabatahtlike seltsiliste kaasamiseks.

Vabatahtlik tegevus on tänases maailmas aktuaalne teema. Vabatahtlike seltsiliste tegevus ei ole veel leidnud väga laialdast kõlapinda ning teemat on ka üsna vähe uuritud. Sellest tulenevalt vajab vabatahtlike kaasamine sotsiaalvaldkonda lisauuringuid, et tõuseks teadlikkus riiklikul tasandil vabatahtlike väärtuslikust panusest ühiskonda. Lisauuringud võiksid tähelepanu pöörata vabatahtlike kaasamise majanduslikele kasuteguritele, kui tõhus ja tasuv on vabatahtlike kaasamine võrreldes teiste eakatega töötamise meetoditega. Lisaks tasuks uurida, kuidas digitaalsed lahendused nt virtuaalsete seltsiliste näol võivad täiendada või asendada füüsilist vabatahtlike kaasamist.

VIIDATUD ALLIKAD

Abramowska-Kmon, A. (2019). Trends in home and nursing care in Europe. L. Sakkeus ja T. Tambaum (toim), *Pilk hallile alale II. Vananemine elukaare vaates* (lk 41–56). Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskus.

Arenguseire Keskus. (2019). *Vanemaealiste rahalise heaolu stsenaariumid Eestis aastani 2050.* https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Arenguseire_Keskus_Rahaline_Heaolu_Stsenaariumid-1.pdf

AS Emor & Poliitikauuringute Keskus Praxis. (2015). *Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring 2015 Uuringu aruanne*. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/veu2015aruanne_tnsemorsapraxis_final.pdf

Brozmanová Gregorová, A., & Stachoň M. (2014). Volunteering in the Context of Social Work – Historical Connection and Perspectives. *Historia i Polityka, 12*(19), 97–110. https://doi.org/10.12775/HiP.2014.022

Caduri, A., & Weiss-Gal, I. (2015). Social Workers Who Work With and Without Volunteers: Comparison of Perceptions, Organisational Culture, Training and Experience. *The British Journal of Social Work, 45*(8), 2458–2475. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu028

Eesti Külaliikumine Kodukant. (2023, mai). *Hoolekandeasutuste rahulolukusitlus. Vabatahtlike kaasamise koostöömudeli rakendamine hoolekandesüsteemis.* https://seltsilised.ee/wp-content/uploads/Hoolekandeasutuste-rahulolukusitlus-mai-2023.pdf

Eesti linnade ja valdade liit. (2024a, 21. märts). *Elanike arv kohalike omavalitsuste kaupa.* https://www.elvl.ee/elanike-arv

Eesti linnade ja valdade liit. (2024b, 21. märts). *Eesti vallad ja linnad maakondade kaupa.* https://www.elvl.ee/kohalikud-omavalitsused/eesti-vallad-ja-linnad-maakondade-kaupa

Euroopa Komisjon. (2021). *Roheline raamat elanikkonna vananemise kohta*. https://op.europa.eu/et/publication-detail/-/publication/d918b520-63a9-11eb-aeb5-01aa75ed71a1

Filges, T., Siren, A., Fridberg, T., Nielsen, B. C. V. (2020). Voluntary work for the physical and mental health of older volunteers: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews, 16*(4), Article e1124. https://doi.org/10.1002/cl2.1124

Gagliardi, C., Pillemer, K., Gambella, E., Piccinini, F., & Fabbietti, P. (2020). Benefits for Older People Engaged in Environmental Volunteering and Socializing Activities in City Parks: Preliminary Results of a Program in Italy. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(11), Article 3772. https://doi.org/10.3390/ijerph17113772

Glase, U., (2022, 27. juuli) Türi eakad on valmis valla ellu rohkem panustama. *Järva Teataja* https://jarvateataja.postimees.ee/7572187/turi-eakad-on-valmis-valla-ellu-rohkem-panustama

Hood, S., Lu, Y. Y.-F., Jenkins, K., Brown, E. R., Beaven, J., Brown, S. A., Hendrie, H. C., & Austrom, M. G. (2018). Exploration of Perceived Psychosocial Benefits of Senior Companion Program Participation Among UrbanDwelling, Low-Income Older Adult Women Volunteers. *Innovation in Aging,* 2(2), Article igy018. https://doi.org/10.1093/geroni/igy018

Huang, C., & Li, Y. (2019). Understanding leisure satisfaction of Chinese seniors: human capital, family capital, and community capital. *The Journal of Chinese Sociology, 6,* Article 5. https://doi.org/10.1186/s40711-019-0094-0

Humphries, R., Thorlby, R., Holder, H. P., Hall, P., & Charles, A. (2016). *Social care for older people Home Truths.* The King's Fund. https://www.kingsfund.org.uk/publications/social-care-older-people

Järva Teataja (2021, 25. veebruar) Paide eakate nõukogu on eeskujuks eakate kaasamisest omavalitsuste tegevusse. *Järva Teataja.* https://jarvateataja.postimees.ee/7186625/paide-eakate-noukogu-on-eeskujuks-eakate-kaasamisest-omavalitsuste-tegevusse

Järva Teataja (2023a, 13. veebruar). Järvamaale oodatakse vabatahtlikke seltsilisi. *Järva Teataja*. https://jarvateataja.postimees.ee/7710033/jarvamaale-oodatakse-vabatahtlikke-seltsilisi

Järva Teataja (2023b, 17. august). Valla eakad kogunevad Väätsal. *Järva Teataja*. https://jarvateataja.postimees.ee/7835647/valla-eakad-kogunevad-vaatsal

Kaldmäe, L. (2015). *Heategevus Eestis – südame või mõistusega? Heategevuskultuuri jätkusuutlikkusest heategevusorganisatsioonide näitel* [Magistritöö, Tartu Üliko ol, Ühiskonnateaduste instituut]. DSpace. http://hdl.handle.net/10062/48051

Kesküla, K., & Kass, K. (2023). Sidus kogukond kui vabatahtlike ja avaliku sektori koostöö võti. *Sotsiaaltöö,* (2), 36–40.

Keskkonnaministeerium. (2020). *Koostöökokkulepe vabatahtlike kaasamiseks ja nende tegevuse toetamiseks merereostuse likvideerimiseks ning naftase elusloodusе päästeks rannikul*. https://kliimaministeerium.ee/media/9160/download

Koit, R. (2021). COVID-19 kriisi mõju sotsiaaltöö ja hoolekande korraldusele. Saaremaa kogemus. *Sotsiaaltöö,* 4, 52–54.

Kriisk, K. (2015). Vanemaealised Eestis: abiandmise ja abisaamise võimalusi. T. Tulva, M. Medar, L. Leppik, Z. Bugarszki, J. Wu, K. Kriisk, K. Saia & H. Tabur (koost), *Kogukonnapõhine toetus üksi elavate eakate toimetuleku tagamiseks ja institutsionaalse hoolduse ennetamiseks* (lk 8–32). Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste instituut.

Kunkel, S. R., & Settersten, R. A. Jr. (2022). *Aging, society, and the life course* (6th ed.). Springer Publishing Company, LLC. https://doi.org/10.1891/9780826180353

Käger, M., Lauring, M., Pertšjonok, A., Kaldur, K., & Nahkur, O. (2019). *Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018.* Balti Uuringute Instituut. Digiriiul. https://digiriiul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2675/2019_vabatahtlik_tegevus.pdf?sequence=1

Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus.* Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Lak, A., Rashidghalam, P., Myint, P. K., & Baradaran, H. R. (2020). Comprehensive 5P framework for active aging using the ecological approach: An iterative systematic review. *BMC Public Health, 20*(1), Article 33. https://doi.org/10.1186/s12889-019-8136-8

Lune, H., & Berg, B. L. (2017). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (9th ed.). Pearson Education Limited.

Morgan, D., Dahlberg, L., Waldegrave, C., Mikulionienė, S., Rapolienė, G., Lamura, G., & Aartsen, M. (2021). Revisiting Loneliness: Individual and Country-Level Changes. In K. Walsh, T. Scharf, S. Van Regenmortel & A. Wanka (Eds.), *Social Exclusion in Later Life, International Perspectives on Aging* (vol. 28, pp. 99–117). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51406-8_8

Mulgi Vald. (2024). *Mulgi valla vanemaealiste nõukoda*. https://mulgivald.ee/vanemaealiste-noukoda

Mölder, M.-L. (2021). Jututajad aitavad leevendada üksildust. *Sotsiaaltöö*, (1), 92–96.

Nam, C. W., & Steinhoff, P. (2019). The Role of Volunteers in German Refugee Crisis and Their Contribution to Local Government Expenditure. *CESifo Forum, 20*(3), 25–30. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/216243/1/CESifo-Forum-2019-03- p25-30.pdf

Niebuur, J., Liefbroer, A., Steverink, N., & Smidt, N. (2022). Transitions Into and Out of Voluntary Work Over the Life Course: What is the Effect of Major Life Events? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 51*(6), 1233–1256. https://doi.org/10.1177/08997640211057400

Parts, E. (2019). Vanemaealiste tööturukäitumine ja toimetulek Ülevaade SHARE andmeid kasutavatest uuringutest perioodil 2015–2019. L. Sakkeus ja T. Tambaum (toim), *Pilk hallile alale II. Vananemine elukaare vaates* (lk 17–34). Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskus.

Poulain, M., & Herm, A. (2022). Blue Zone A model to live longer and better. In M. Poulain & J. Mackowicz (Eds.), *Positive Ageing and Learning from Centenarians: Living Longer and Better* (pp. 1–17). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003162216-1

Pegolainen-Saar, K. (2022). Seltsilised annavad sotsiaalhoolekande teenustele lisaväärtust. *Sotsiaaltöö*, (2), 23–26. https://www.tai.ee/en/node/12423

Rahandusministeerium. (2021). *Riigi eelarvestrateegia 2022–2025 ja stabiilsusprogramm 2021*. https://www.fin.ee/media/4515/download

Rahandusministeerium. (2023, 8. juuni). *Kohalikud omavalitsused.* https://www.fin.ee/kohalikud-omavalitsused

Rapla Vald. (2024, 01. märts). *Raplas avatakse eakate päevakeskus*. https://rapla.ee/et/uudised-ja-teated/-/asset_publisher/VkrtKWD4efTI/content/id/39760714?redirect=http%3A%2F%2Frapla.ee

Raplamaa Sõnumid. (2024, 3. jaanuar). Rapla liigub eakate nõukogu loomise suunas. *Raplamaa Sõnumid*. https://sonumid.ee/2024/01/03/rapla-liigub-eakate-noukogu-loomise-suunas/

Rudnicka, E., Napierała, P., Podfigurna, A., Męczekalski, B., Smolarczyk, R., & Grymowicz, M. (2020). The World Health Organization (WHO) approach to healthy ageing. *Maturitas, 139*, 6–11. https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2020.05.018

Ruslin, Mashuri, S., Sarib Abdul Rasak, M., Alhabsyi, F., & Syam, H. (2022). Semi-structured Interview: A Methodological Reflection on the Development of a Qualitative Research Instrument in Educational Studies. *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME), 12*(1, Ser. V), 22–29. https://www.iosrjournals.org/iosr-jrme/papers/Vol-12%20Issue-1/Ser-5/E1201052229.pdf

Russell, C. (2022). Understanding ground-up community development from a practice perspective. *Lifestyle Medicine, 3*(4), Article e69. https://doi.org/10.1002/lim2.69

Saar, M. (2016). *Sotsiaalse innovatsiooni sektoriaalsed käivitajad kohalikus omavalitsuses Sonda valla näitel* [Magistritöö, Eesti Maaülikool]. DSpace. http://hdl.handle.net/10492/2720

Sink, T. (2022). *Vabatahtlike kaasamine ja koordineerimine Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti allasutustes* [Magistritöö, Tallinna Tehnikaülikool]. Digikogu. https://digikogu.taltech.ee/en/item/40361058-54b2-4056-a806-c711b0d70e2b

Soosalu, H. (2020). *Üksindus ja üksildus – eakate üksinda elamise kogemused* [Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut]. DSpace. http://hdl.handle.net/10062/68105

Sotsiaalhoolekande seadus. (2015). *Riigi Teataja I,* 30.12.2015, 5; *Riigi Teataja I*, 14.12.2023, 3. https://www.riigiteataja.ee/akt/SHS

Sotsiaalministeerium. (2023). *Heaolu arengukava 2023–2030.* https://www.valitsus.ee/media/5884/download

Sotsiaalministeerium. (2024). *Programm Sotsiaalhoolekanne 2024–2027*. https://www.sm.ee/media/3552/download

Tre Raadio. (2024, 14. veebruar). Järvamaa eakad pidasid maha kõnnijalgpalli sõprusturniiri. https://keskeesti.treraadio.ee/uudised/39772/fotod-jarvamaa-eakad-pidasid-maha-konnijalgpalli-soprusturniiri

Tulva, T. (2015). Lähteks. T. Tulva, M. Medar, L. Leppik, Z. Bugarszki, J. Wu, K. Kriisk, K. Saia & H. Tabur (koost), *Kogukonnapõhine toetus üksi elavate eakate toimetuleku tagamiseks ja institutsionaalse hoolduse ennetamiseks* (lk 3). Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste instituut.

Tulva, T., & Tabur, H. (2015a). Eakate kogukonnapõhised toetusmeetmed Eestis: andmeanalüüsi tulemused ja arutelu. T. Tulva, M. Medar, L. Leppik, Z. Bugarszki, J. Wu, K. Kriisk, K. Saia & H. Tabur (toim), *Kogukonnapõhine toetus üksi elavate eakate toimetuleku tagamiseks ja institutsionaalse hoolduse ennetamiseks* (lk 43–65). Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste instituut.

Tulva, T., & Tabur, H. (2015b). Kogukonnapõhised tegevused kui ressurss üksielavate eakate iseseisva toimetuleku toetamisel. *Sotsiaaltöö,* (4), 36–44.

United Nations. (2017). Older persons in rural and remote areas. *UNECE Policy Brief on Ageing*, (18), 1–24. https://unece.org/DAM/pau/age/Policy_briefs/ECE-WG1-25-E.pdf

Valberg, Õ. L. (2022). Kommentaar. *Sotsiaaltöö*, (2), 27.

van Bochove, M., Tonkens, E., Verplanke, L., & Roggeveen, S. (2018). Reconstructing the professional domain: Boundary work of professionals and volunteers in the context of social service reform. *Current Sociology, 66*(3), 392–411. https://doi.org/10.1177/0011392116677300

van Leeuwen, K. M., Malley, J., Bosmans, J. E., Jansen, A. P. D., Ostelo, R. W., van der Horst, H. E., ja Netten, A. (2014). What can local authorities do to improve the social care-related quality of life of older adults living at home?: evidence from the adult social care survey. *Health & Place, 29*, 104–113. https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2014.06.004

Viganò, F., & Salustri, A. (2019). Partnering with Civil Society Organizations. The role of volunteers and not for profit organizations in the provision of welfare services. *Working paper CIRIEC*, No. 10. https://www.ciriec.uliege.be/repec/WP19-10.pdf

Viljandimaa teabeleht eakatele (2022, juuni). https://failid.pohja-sakala.ee/Eakate_leht_juuni_2022.pdf

Viltrop, A., Paas, E., Kiis, K., Rull, M., & Tambaum, T. (2020). *Lõppraport. Vabatahtlike rakendamise koostöömudeli testimine hoolekandesüsteemis ja üle-eestiliselt rakendatava koostöömudeli väljatöötamine*. MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant. https://vabatahtlikud.ee/wp-content/uploads/2020/07/Hanke-l-ppraport_030720.pdf

Westwood, S., & Daly, M. (2016). *Social Care and Older People in Home and Community Contexts: A Review of Existing Research and Evidence.* University of Oxford. https://www.gtc.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2018/07/Report-Social-Care-and-Older-People-June-2016.pdf

Wilken, J. P. (2015). Sotsiaaltöö tulevik. *Sotsiaaltöö,* (4), 74–75.

Wilken, J. P. (2016). Oma praktika kujundamine: Sotsiaaltöötaja on oma ala meister. J. P. Wilken & H. van Ewijk (toim), *Mõtisklusi sotsiaaltööst. Ajakirja Sotsiaaltöö artiklite kogumik* (lk 17–19). Tervise Arengu Instituut.

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. DSpace. http://hdl.handle.net/10062/36419

Lisa 1. Uurimisinstrument

Käesoleva intervjuu küsimused lähtuvad uurimisprobleemist, milleks on ebaselge arusaam, missugused on kohalike omavalitsuste võimalused vabatahtlike seltsiliste kaasamiseks omavalitsuste sotsiaalvaldkonnas. Intervjuul on kolm põhi uurimisküsimust ja toetavad lisaküsimused. Intervjuu küsimustikku koostades toetuti töö teoreetilises osas kajastatud teaduslikele allikatele.

Milline on Teie kohaliku omavalitsuse (edaspidi KOV) eakatele suunatud ennetustegevus sotsiaalvaldkonnas?

- Milline on Teie hinnangul üldiselt piirkonna eakate toimetulek (Euroopa Komisjon 2021, lk 13)?
- Millised on suurimad probleemid, kus vajaksite enim abi (Rudnicka *et al*., 2020, lk 9)?
- Milliseid eakatele suunatud tegevusi KOV-is tehakse (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 18, 19)?
- Kes tegeleb KOV-is eakatele suunatud tegevustega (Viganò & Salustri 2019, lk 16)?

Kuidas kaasatakse vabatahtlikke kohalike omavalitsuste tegevustesse?

- Kui palju on KOV-is vabatahtlikke (Russell,2022, lk 7)?
- Millega vabatahtlikud tegelevad (Westwood & Daly, 2016, lk 34–35)?
- Kuidas seni on KOV vabatahtlikke kaasanud (Sink, 2022, lk 6)?
- Kuidas KOV toetab vabatahtlikku tegevust (Arenguseire Keskus, 2019, lk 33)?
- Kui teadlik on KOV vabatahtlike seltsiliste tegevusest (Pegolainen-Saar, 2022, lk 23–24)?

Milline on kohaliku omavalitsuse vajadus vabatahtlike seltsiliste kaasamise järele?

- Millised lisalahendusi olete plaaninud eakate iseseisvaks toimetulekuks nende kodus (Humphries *et al*., 2016, lk 17)?
- Milliseid võimalusi näete vabatahtlike kaasamiseks sotsiaalvaldkonnas (Poulain & Herm, 2022, lk 14)?
- Millised on olnud kokkupuutepunktid vabatahtlikega, vastastikune toetus, koostöö (Tulva & Tabur 2015a, lk 49)?

Lisa 1. järg

- Millist kasu näete vabatahtlike seltsiliste kaasamisest (Rahandusministeerium, 2021, lk 25)?
- Millised on vabatahtlike seltsiliste kaasamise murekohad (Wilken, 2016, lk 17)?

SUMMARY

COOPERATION BETWEEN LOCAL AUTHORITIES AND VOLUNTARY ASSOCIATIONS IN JÄRVA, RAPLA AND VILJANDI COUNTY EXAMPLES

Lia Aigro

Similarly to other European countries, population ageing poses a significant social risk in Estonia. Ensuring the well-being of elderly people living alone is a particular challenge that requires attention. In addition to existing services, state care needs new solutions that can be provided by NGOs and members of caring communities (Tulva, 2015, p 3).

Research problem: There is a lack of understanding regarding the possibilities for local governments to involve volunteer companions in their social welfare activities.

Objective: To identify the possibilities for involving volunteer companions in preventive social work activities in the Järva, Rapla, and Viljandi counties and to make recommendations for the successful involvement of volunteers.

Research questions:

1. What are the preventive social work activities for the elderly in the local governments of Järva, Rapla, and Viljandi counties?

2. How are volunteers involved in the activities of the local governments participating in the study?

3. What is the need for involving volunteer companions in the local governments of the three counties?

The theoretical review highlights the factors that hinder the well-being of the elderly, including economic stability, social support, physical and mental health, and access to

healthcare. The relatively low incomes and insufficient pensions of the elderly are major problems that prevent them from meeting their needs. Elderly people living in rural and peripheral areas face social isolation and loneliness.

Offering support to the elderly both physically and emotionally is crucial for improving their quality of life and reducing loneliness. Research has shown that involving the elderly in various activities gives them a sense of purpose and belonging. Volunteers play a significant role in community activities, contributing to the well-being and coping of the elderly and other target groups. Volunteer companions can assist the elderly with communication, mobility, and participation in events, which helps prevent loneliness and depression.

The empirical part of the thesis presents a qualitative study conducted in the local governments of Järva, Rapla, and Viljandi counties participating in the study. Data was collected through semi-structured interviews with the heads of social departments and social workers in the local governments who are aware of volunteering in the field. A total of nine semi-structured interviews were conducted, and the results were analysed using thematic content analysis.

The study found that the elderly in the three counties generally manage well and are offered existing social services, including home care. In addition, communities that care for their own elderly are supported. The elderly themselves have also shown initiative and volunteered at events related to the elderly, as it makes them feel that they are still needed by society. Unfortunately, cooperation between local governments and volunteers is minimal or non-existent. However, there was an awareness of the existence of volunteer companions and a recognition of the need for them, but various concerns arose due to a lack of awareness. Significant changes are expected from the home care reform, which is expected to improve the well-being of the elderly.

Since local governments lack a clear understanding of cooperation with companions, several recommendations were made to the nine local governments in Järva-, Rapla-, and Viljandi counties for involving volunteer companions.

Promote awareness and education: raise awareness among the elderly, local government staff, and the general public about the benefits of volunteer companionship and encourage participation.

Evaluate and improve volunteer programs: regularly evaluate the effectiveness of volunteer programs and make improvements as needed to ensure they meet the needs of the elderly and the volunteers.

By implementing these recommendations, local governments in Järva, Rapla, and Viljandi counties can effectively involve volunteer companions in their social work activities, enhancing the well-being and quality of life of the elderly in their communities.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Lia Aigro,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kohalike omavalitsuste koostöö vabatahtlike seltsilistega Järva-, Rapla- ja Viljandimaa näitel," mille juhendaja on Liina Käär, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Lia Aigro
16.05.2024